Chalupka Samo (1812-1883): Boj pri Jelšave, Likavský väzeň, Mor ho! Turčín Poničan :)

Obsah

- Boj pri Jelšave
- Likavský väzeň
- Mor ho!
- Turčín Poničan

Boj pri Jelšave

Poniže Jelšavy
zelené moravy,
a na tých moravách
vejú dve zástavy.
Nad jednou zástavou
blyští sa kríž svätý,
pod krížom slovenské
šíkom stoja čaty.
A nad druhou mesiac
svieti si zvysoka,
pod mesiacom Turci,
tá zbojnič divoká.
A Turkov - tých vám je,
ako dreva v lese;
len dobre, že ich tá
zem božia unese:
a našich len zo žmeň:
oj, Bože náš, Bože!
Ak ty nepomôžeš,
ktože nám pomôže?
A surmity hrajú,
pália samopaly:
nad Muráň-dolinou
hory sa ozvali;
zadunelo pole
pod kopyty koňom:
čata sa za čatou
rúti Turek po ňom;
čata sa za čatou
rúti na Slováka

Copyright © 2013 - 2026 Encyklopédia poznania

a hromom udiera
junák na junáka.
Cendžia ostré šable,
práskajú kopije,
a krv svojich synov
zem slovenská pije.
Hojže, ľudia, zle je!
Beda našej hlave:
už to naše vojsko
pätí ku Jelšave;
ku Jelšave pätí,
Turek za ním letí:
škoda, večná škoda
tých slovenských detí!
Nebojme sa, bratia,
hoj, nebojme sa my,
čím je šabľa v pästi
a čím Boh nad nami.
Čím je Boh nad nami
a čím šabľa v pästi:
nebude si Turčín
pánom našej vlasti.
A od Mutna tmavá
valí sa mrákava,
a v tej mrákave sa
na kríž poblyskáva.
A valí sa, valí
dolu do doliny:
tam popolom ležia
slovenské dediny.
Z dedín krv pobitých
ku Bohu tam volá,
okol dedín pole
už len púšť je holá.
Nie je to mrákava:
kone to tam práša,
a na totých koňoch
bystrá Slovač naša.

Copyright © 2013 - 2026 Encyklopédia poznania

Ani sa tam blesky
na kríž neblýskajú:
to naši Slováci
šabľami zvíjajú.
A tá naša Slovač,
ako ľúta búrka,
hodila sa nadol
a padla na Turka.
Hodila sa nadol,
ako búrka z neba:
vzala ona, vzala
Turka medzi seba.
Hoj, vzala ho ona
vo dva boky zrazu:
pohan, teraz teba
vydá Boh na skazu.
A to naše vojsko
samopalmi páli:
a Turek za Turkom
z badalíj sa valí.
Samopalmi páli,
kopijami kole:
tečie krv turecká
prez jelšavské pole.
Kopijami kole
a šabľami seká:
a Slovák víťazí
a Turčín uteká.
Poniže Jelšavy
zelené moravy,
a na tých moravách
viali dve zástavy.
Už len jedna veje:
nad tou je kríž svätý,
pod ním sa slovenské
modlia Bohu čaty.
A mesiac - ten si už
nesvieti z vysoka -

Copyright © 2013 - 2026 Encyklopédia poznania

padli Turci, padla
tá zbojnič divoká.
A surmity hrajú
Slovákom ku sláve:
oj, bol vám to za boj,
ten boj pri Jelšave.

Likavský väzeň

Z Likavy, zo zámku,
junák väzeň hľadí:
či Tatra už kopnie?
Či sa háj už mladí?
Rozvíjaj sa, háju,
ty moja hospoda,
zažiadala sa mi
tá zlatá sloboda.
Tu moja hospoda
na skale vysokej,
tu ja junák väzeň
vo veži hlbokej.
Mocné moje ruky
o skalu prikuté,
bystré moje nohy
v železách obuté.
Rúčky moje, zvyklé
nad Turkom víťaziť,
hoj, ktože mi vás dal
k tej skale priväziť?
Nožky moje, zvyklé
zámky naskakovať;
hoj, ktože mi vás dal
tak ťažko okovať?
Dali mi vás, dali
zo troch stolíc páni,
keď nás postrieľali
v krásnohoľskej stráni.
V tej zakliatej stráni,
hoj, v tom krutom boji,
tam ste vy mne padli,

Copyright © 2013 - 2026 Encyklopédia poznania

vy junáci moji!
Jedni popadali,
druhých zaväzili,
veruže sme, bratia
nešťastný boj bili.
Hoj, vyletel vietor
zo zelených hájov,
niesol zlú novinu
do slovenských krajov:
tie zelené háje
za nami uvädli,
tie slovenské kraje
v ťažký žiaľ upadli.
Kraje naše, kraje!
Veď sa vám zazdalo,
že už tak ide byť,
ako by byť malo.
Zdalo sa vám, zdalo,
ale nestalo sa;
tie naše nádeje
ako ranná rosa:
slnko ju prihreje,
vietor ju oveje;
ta ste vy nám zmizli,
vy naše nádeje!
A čo by tam zmizli?
Či sa už vyžila,
ako bútla jedľa,
tá slovenská sila?
Nezmizli! - Hoj, nesmúť,
ty rodinka moja:
a kto sa nás báli,
nech sa nás len boja.
Len sa mne ty rozvi,
háju môj zelený;
nebudem ja dlho
v zámku zaväzený.
Hoj, nezaväzia ma

tie hlboké veže,
hoj, nedostrežú ma
tie zámocké stráže.
Tie hlboké veže -
veď ich ja prelámem,
tie zámocké stráže -
veď ich ja oklamem.
Hoj, počím sa ony
za mnou v pohon dajú,
už ma ty ukryješ,
zelený môj háju.
Pomôž, Bože, pomôž,
na tú našu Tatru,
na Tatre vysoko
roznietim si vatru;
v tej kosodrevine
vatru si roznietim,
slovenskej rodine
slobodou zasvietim.
A čo dobrý junák,
keď tú vatru zočí,
z údolia i z holí
ku mne si priskočí.
Kolo mňa, junáci!
kolo naokolo,
hoj, bude nám, bude,
ako nám nebolo!
Nech mi len valaška
zablysne sa v pästi,
dá Boh, lepšie dni nám
svitnú v našej vlasti;
nech len streľba naša
po horách zahučí;
dá Boh, že sa lepšej
pravde svet naučí;
tej pravde slovenskej:
mne tak ako tebe;
nezáviď inému,

Copyright © 2013 - 2026 Encyklopédia poznania

čo praješ sám sebe!
Zavej, vetre, zavej,
cez hory, cez háje,
pozdravže mi pozdrav
tie slovenské kraje;
pozdravže mi, pozdrav
tie slovenské rody,
hoj, udrie raz i nám
hodina slobody

Mor ho!

Zleteli orly z Tatry, tiahnu na podolia,
ponad vysoké hory, ponad rovné polia;
preleteli cez Dunaj, cez tú šíru vodu,
sadli tam za pomedzím slovenského rodu.
Duní Dunaj a luna za lunou sa valí:
nad ním svieti pevný hrad na vysokom bralí.
Pod tým hradom Riman-cár zastal si táborom:
belia sa rady šiatrov ďalekým priestorom.
Pokraj táboru sedí cár na zlatom stolci;
okol neho cárska stráž, tuhí to paholci;
a pred cárom družina neveliká stojí:
sú to cudzí víťazi, každý v jasnej zbroji.
Pobelavé kaderie šije im obtáča,
modré ich oči bystro v okolo si páča.
Rastom sú ako jedle, pevní ako skala,
zdalo by sa ti, že ich jedna mater mala.
Krásna zem - jej končiny valný Dunaj vlaží,
a Tatra skalnou hradbou okol nej sa väží:
Tá zem, tie pyšné hory, tie žírne moravy:
to vlasť ich, to kolíska dávna synov slávy.
Slovenský rod ich poslal, zo slávneho snemu,
aby išli s pozdravom k cárovi rímskemu.
Oni čelom nebijú, do nôh nepadajú:
taká otroč neznáma slovenskému kraju,
lež božie dary nesú, chlieb a soľ, cárovi
a smelými sa jemu primlúvajú slovy:
„Národ slovenský, kňazstvo i staršina naša,
kroz nás ti, slávny cáre! svoj pozdrav prináša.

Copyright © 2013 - 2026 Encyklopédia poznania

Zem tá, na ktorú kročiť mieni tvoja noha,
to je zem naša, daná Slovänom od Boha.
Pozri: tu jej končiny valný Dunaj vlaží,
tam Tatra skalnou hradbou okol nej sa váží.
A zem to požehnaná! Chvála Bohu z neba,
máme pri vernej práci voždy svoj kus chleba.
Zvyk náš je nie napadať cudzie vlasti zbojom:
Slovän na svojom seje, i žne len na svojom,
cudzie nežiada. Ale keď na naše dvere
zaklope ruka cudzia v úprimnej dôvere:
kto je, ten je; či je on zblíza, či zďaleka:
Vo dne, v noci na stole dar boží ho čaká.
Pravda, bohy vydaná, káže nám Slovänom:
pána mať je neprávosť a väčšia byť pánom.
A človek nad človeka u nás nemá práva:
sväté naše heslo je: Sloboda a sláva! -
Neraz krásnu vlasť našu vrah napadol divý:
na púšť obrátili sa bujné naše nivy;
mestá ľahli popolom: a ľud náš úbohý,
bitý biedami, cudzím dostal sa pod nohy.
Bláhal už víťaz pyšný, že si bude pásti
vôľu svoju naveky po slovänskej vlasti,
a žiť z našich mozoľov: ale bláhal darmo!
Dal nám Boh zas dobrý deň, zlomili sme jarmo.
A tí, krutým železom čo nad nami vládli,
kdeže sú? - My stojíme; ale oni padli. -
Lebo - veky to svedčia - vo knihách osudu
tak stojí napísané o slovänskom ľudu:
Zem, ktorú v údel dali Slovänom nebesá,
tá zem hrobom každému vrahovi stane sa. -
Nuž, povedzže nám, káre! mocná ruka tvoja
čože nám nesie: či meč, či vetvu pokoja?
S mečom ak ideš: káre! meče máme i my,
a poznáš, že narábať dobre vieme s nimi;
ak s pokojom: pozdrav ťa pán neba i zeme,
lepšie, ako ťa my tu pozdraviť umieme. -
Tieto dary božie sú priazne našej znaky;
z ďaky ti ich dávame: ber ich aj ty z ďaky.“

Copyright © 2013 - 2026 Encyklopédia poznania

Nevzal cár božie dary, z jeho mračnej tvári
urazená sa pýcha ľútnym hnevom žiari.
A zo stolca zlatého takovým sa heslom
ozvali ústa jeho ku slovänským poslom:
„Mocný pán, ktorému boh celú zem podnožil
a osudy národov v ruku jeho vložil:
ten pán velí: Slovänia! pozrite po svete:
medzi národy jeho či jeden nájdete,
ktorý by putá minul abo nezahynul,
akže oproti Rímu prápor svoj rozvinul.
Skloníte šije i vy. - Tie krásne roviny,
túto zem vašich dedov dostane ľud iný.
A spurné rody vaše pôjdu Rímu slúžiť,
strážiť nám naše stáda, polia naše plúžiť.
A junač vašu k mojim junákom pripojím,
a z nej krajinám rímskym obranu pristrojím.
A kto sa proti mojim rozkazom postaví,
beda mu! ten sám sebe záhubu pripraví.
Vedzte, že som pán Rímu, a Rím je pán svetu:
To moja cárska vôľa; to vám na odvetu.“
Hriema pyšný cár, hriema zo stolca zlatého,
lenže Slovän nejde sa ľakať pýchy jeho.
Hoj, rozovrela tá krv slovänská divoko,
a junák ti cárovi pozrel okom v oko;
a z oka ti mu božia zablysla sa strela,
ruka sa napružila a na zbroj udrela;
a jedným veľkým citom srdcia im zahrali;
a jeden strašný ohlas ústa im vydali:
„Mor ho!“ kríkla družina slovänská odrazu
a meč zasvietil v pästi každému víťazu:
„Mor ho!“ kríkla a razom na cára sa metá:
To ti na rímsku pýchu slovänská odveta. -
No, dokáž teraz, či máš toľko sily v meči,
koľko pýchy vo tvojej, cáre, bolo reči. -
Ale ten nie! - zbroje sa bojí podlá duša:
a tu ti o slobodu dobrý ľud pokúša. -
Skočil medzi stráž svoju cár bledý od strachu:
a zlatý jeho stolec už sa váľa v prachu;

Copyright © 2013 - 2026 Encyklopédia poznania

a mečom za ním Slovän cestu si preráža
a junák za junákom padá cárska stráža. -
Zasurmili surmity, volajú do zbroje:
povstal tábor, do šíkov zvíjajú sa voje;
a voj za vojom divým útokom ta letí,
kde boj na cára bijú tie slovänské deti.
Husté prachu kúdoly po poli valia sa,
zem dupotom a nebo rykom sa otriasa. -
A tá naša rodinka, tá slovänská čata,
už vám je zôkol-vôkol od vrahov obstatá.
Sto mečov sa každému nado hlavou blyští,
lež Slovän nečítava vrahov na bojišti,
ale morí. - Hoj, mor ho! detvo môjho rodu,
kto kradmou rukou siahne na tvoju slobodu:
a čo i tam dušu dáš v tom boji divokom:
Mor ty len, a voľ nebyť, ako byť otrokom. -
Zúri boj a našina stala si dokola:
to vie, že premoc rímsku jej moc nepredolá:
lež, brať moja, ak už len padnúť mi máš v boji,
to že mi padni, ako víťazom pristojí. -
A môj Slovän ešte raz bystré hodil zraky
ponad tie šíre rovne, na kraj svoj ďaleký.
Tam na tých horách sivé mihajú sa väže,
čo strežú slovenského národa čierťaže.
Svätoháj, stovekými zelený lipami,
v tajné tam lono túli bohov jeho chrámy.
A nad riekou biely dom, v ňom jeho rod milý,
a v čistom poli dedov posvätné mohyly:
dedov, ktorých niekdy ľud radievali rady,
ktorých meč divých vrahov odrážal nápady.
Ich popoly dávno už čierna zem tam kryje,
ale ich meno posiaľ v piesni ľudu žije.
A sláva zašlých vekov junáka oviala;
a duša jeho svätým ohňom splápolala,
a meč v jeho pravici strašnejšie sa zvíja;
bleskom blýska na vraha, hromom ho zabíja.
Praštia zlomené raty, bité štíty zvonia
a pyšné prilby rímske do prachu sa ronia.

Copyright © 2013 - 2026 Encyklopédia poznania

Hynú i naši, hynú, ale sťa víťazi!
Žiadna rana zvuk bôľu z úst im nevyrazí,
vďačne lejú vernú krv po osudnom poli:
oj, veď padnúť za národ - oj, veď to nebolí!
A boj pomaly tíchne: strašná búry sila
divým svojím zúrením sama sa zničila.
- A kde naši, čo bili ten Rím svetovládny,
lebo koval úmysel na Slovänstvo zradný: -
Kde naši? - Hojže, Tatro, jasných orlov mati!
Nikdy sa ti tá tvoja detva už nevráti.
Páč! Nad valným Dunajom krvavô pobrežia:
tam ti tvoji synovia povraždení ležia.
Neostal, ani kto by tú zvesť niesol bratom:
Bratia vám za česť rodu padli v boji svätom.
Lež každý na junáckej spočíva posteli,
na kope vrahov, zbitých od jeho oceli.
Už nežije, a ešte hrozí tá tvár bledá,
tá ruka zmeravená meč odjať si nedá.
A cár s okom sklopeným na bojišti stojí:
A čo? - Azda tých padlých Slovänov sa bojí? -
Nie, lež bedušné svojich hromady tam vidí
a zo svojho víťazstva radovať sa stydí.
No zahyň, studom večným zahyň, podlá duša,
čo o slobodu dobrý ľud môj mi pokúša.
Lež večná meno toho nech ovenčí sláva,
kto seba v obeť svätú za svoj národ dáva.
A ty mor ho! - hoj mor ho! detvo môjho rodu,
kto kradmou rukou siahne na tvoju slobodu;
a čo i tam dušu dáš v tom boji divokom:
Mor ty len, a voľ nebyť, ako byť otrokom.

Turčín Ponič an

Jajže, Bože, strach veliký:
padli Turci na Poniky;
padli, padli o polnoci,
jaže, Bože, niet pomoci.
Ľudia boží, utekajte,
zajať Turkom sa nedajte:
a čo mladé - zutekalo,

a čo staré - nevládalo.
Skočil Turčín bystrým skokom
do jelšiny nad potokom;
našiel on tam starú ženu,
medzi krovím učupenú.
Také jej on robí muky:
do železa dal jej ruky;
povraz hodil jej na šiju
a o koňa pripäl si ju.
Vláči Turčín starkú, vláči,
po hrobline, po bodľačí:
starkej krv sa z nôžok leje
a Turčín sa iba smeje.
A keď ona už ustáva,
kančukou ju pošibáva;
a keď ona na zem padá,
ostrohami v bok ju báda.
Hučia, hučia Turkov čaty,
poháňajú ľud zajatý:
tri razy mesiac omladol,
a oni vždy tiahnu nadol.
Ten turecký svet ďaleký,
prešli oni cez tri rieky,
zašli oni za tri hory,
zastali pri širom mori.
A nad morom mesto leží,
týči k nebu tisíc veží:
jaj, Bože, len smutno je to:
ne tých vežiach kríža nieto.
A keď blížili sa k mestu,
Turkyňa im zašla cestu:
a Turkyňa, ako ruža,
pekne víta svojho muža:
„Vítaj, mužu, vitaj že mi,
v tej uhorskej krásnej zemi!
Či sa dobre vám vodilo?
Či vám šťastie poslúžilo?“
„Dobre, dobre sme chodili:

Maďarov sme si podbili,
a Slováci sa nedali,
preto sme ich zrabovali.
A čože je tu nového?
Povedz, žienko, dač' dobrého.“
„Dobrá, dobrá tu novinka:
požehnal ti pán Boh synka.“
„A ja vediem otrokyňu,
nášmu synku varovkyňu.
Keď ho bude kolísavať,
pekne bude mu spievavať.
Slovenka to, tam od Hrona;
veľmi pekne spieva ona:
bo spevu na božom svete
nad slovenský nenájdete.“
Turčín sedí, kávu pije,
a Turkyňa zlatom šije:
a starká si spieva tíše,
a Turčiatko im kolíše.
„Hajaj, búvaj, krásne dieťa!
Donesiem ti z hája kvieťa;
donesiem ti z rúže púčok,
veď si ty môj milý vnúčok.“
Dopočul to Turčín mladý,
hneď so starkou stal do vady:
„Ako ty smieš to spievati?
Či si mu ty stará mati?“
„Raz Poniky rabovali,
syna môjho s sebou vzali;
syna môjho v treťom roku,
mal on hviezdu, znak na boku.“
A Turčín a jeho žena
hodili sa na kolená:
„Odpusť, mati, svojmu synu
prevelikú jeho vinu.
Nebudeš už otrokovať,
s nami budeš tu panovať,
chodiť, ako my, vo zlate

Copyright © 2013 - 2026 Encyklopédia poznania

a spočívať na zamate.“
„Udeľ vám Boh, deti moje,
sväté požehnanie svoje,
ale túžba moja letí
len ta, kde kríž z veže svieti.
Ta do vlasti mojej lona,
na tie krásne brehy Hrona:
tam kvitol kvet mojej mladi,
inde sa mne žiť nesladí.
Tam pod krížom starší moji
v tichých hroboch spia v pokoji;
tam - keď bude vôľa božia -
i mňa ku nim nech položia.“

Copyright © 2013 - 2026 Encyklopédia poznania